

Apocalipsa unei lumi bolnave

Lăsînd brazde adînci pe obrazul umanității, a trecut și fascismul, și comunismul, dar, din nefericire, locul lor a fost luat de alte forme de totalitarism. Mass-media de azi a devenit fața și unealta celei mai parșive ale puterii absolute. Orice formă ar avea o dictatură, ea nu se naște și, mai ales, nu viețuiește dacă nu este asistată de mașinăria propagandei pusă în mișcare de mass-media. În statutele “Agenției mediatică” din romanul lui Matei Vișniec, **Dezordinea preventivă**, CR,2011, stă scris: “Ținem să precizăm clienților noștri că delirul mediatic planetar nu a fost creat de Agenția noastră. Noi nu facem decît să ne adaptăm unei realități și să vă facilităm contactul cu ea.” Cititorul se poate întreba cît adevăr există în afirmația respectivă. Întrebarea poate fi formulată și așa: cît de vinovată și de aservită este Agenția prin “adaptarea” ei la “delirul mediatic planetar”?

Tema *pre-text*, delirul mediatic informațional se desface într-un evantai de mici teme și motive care, tratate în parametrii de satiră, acoperă o mare suprafață a realității de azi, de la existența domestică și profesională a individului pînă la perspectiva filosofico-etică asupra lumii, trecînd prin social, politic, moral, limbă (comunicare). Scriitorul aduce în vizorul observației naivitatea și vinovăția unei părți a intelectualității care a cochetat cu dictaturile. Ilustrativă este “spovedania” lui Marcel Cransac, economist și ziarist, coleg cu personajul narator la Palatul Undelor (cap. 60).

Mașinăria mediatică, “canalul” propagandei, aservită *conducătorului* participă la manipularea comunității pînă la transformarea ei în mlaștină și a individului în om-mlaștină sau alfel spus, pînă la aducerea comunității la stadiul de turmă. În statutele Agenției mediatică se afirmă că există “instinctul de turmă”, iar pentru manifestarea lui este nevoie doar de o “anumită logistică” și de “clarviziunea” unui “scenariu”. Și tot acolo se mai stipulează (cu adresă precisă): “Avem nevoie de creativi de dezordine preventivă și îndrăzneți”; “un creator de dezordine preventivă este un artist care imaginează scenarii de introducere a ficțiunii în realitate.”

“Buna” și “bogata” informare a maselor (turmei) nu dăunează deloc sănătății acesteia, ci, dimpotrivă, ajută la manipularea ei. În noile condiții, dictatura nu mai este nevoită să apeleze la metode brutale. Acum se folosesc metode pasnice de convingere, ambalate în culori strălucitoare și morbit de atrăgătoare, metode care acționează asupra psihicului, afectivității, aspirațiilor, adică tocmai asupra elementelor care dau individului personalitate și putere. Omul devine “fantoma din fața televizorului care privește fascinat [i.e. îndobitocit] o altă fantomă”. “Omul recent” și-a omorît Demiurgul ontic și și-a fabricat unul total antitranscedent. În locul celor trei mese principale ale zilei omul servește știri, știri, știri. Pentru o hrănire rațională și sănătoasă *bătrînii* nutriționiști recomandau între mesele principale mici gustări din fructe. *Noii* nutriționiști recomandă știri, știri, știri, cît mai picante.

Una din temele din evantaiul amintit este limba (comunicarea). Limba este dimensiunea fundamentală a umanului, este seismograful stării lui de sănătate morală, mintală, intelectuală socială, politică, afectivă [cap.6, cap.7]. Scriitorul face din limba de lemn o adevărată figură de stil necesară cinismului satirei sale. Sunt luate în vizor limba de lemn a ideologiei dictatoriale, cea a politicii, cea a birocrăției și, nu în ultimul rînd, cea a jurnalismului. O monstră este conferința de presă a unui ministru participant la *summit*-ul [în *vulgata* – “zarvă vocalică”] “bunei vecinătăți globale” (cap. 54). Un alt exemplu este cuvîntul directolului Palatului Undelor la ședința de lucru.

O altă pacoste a societății de azi este birocrăția încîlcită și arboroasă. Ea a devenit o caracatiță care cu tentaculele ei omoară orice inițiativă *personală*. Birocrăția e prezentă de jos (viața cotidiană) pînă sus de tot (exemplu *summit*-ul amintit).

Distopia lui Vișniec este bine ancorată în realitatea imediată. Dovadă prezența referențelor concrete, punctuali, “recenti”. Enumerarea lor ar umple o pagină: 11 septembrie 2001; Cecenia; războaiele din Irak, Afganistan; festivalul de teatru de la Sibiu; criza financiară din 2008 etc., etc.

Generalizând putem spune că tema temelor romanului, întreit focalizată (moral, socio-politic, filosofic) sunt consecințele confuziei și substituirii realului cu ficțiunea, a adevărului cu minciuna, a originalului cu contrafăcutul. Ideea centrală care își trimite pulsațiile spre toate celulele realității din roman este că umanitatea a ajuns într-o înfundătură. Ea este asemeni șobolanului care se sinucide alergând în roțița a cărei mișcare îi produce plăcere. Mass-media este roțița. Analogia parabolică sugerată de scriitorului este cutremurătoare prin expresivitatea cu care exprimă adevărul.

De la primele pagini se vede că *Dezordinea preventivă* este un roman non epic, un roman de idei, chiar cu miză politică, un roman care nu numai că cere, ci impune cititorului un “exercițiu de reflecție”. Fabula pe care este construit romanul-satiră despre lumea de azi este biografia lui Mathieu, personajul narator, singurul element epic din roman.

Mathieu este fiul unor intelectuali români victime ale dictaturii ceaușiste. Tatăl își ia copilul de cinci ani și “traversează strada” în 1987 și ajunge pînă la urmă în Franța. Copilul Mathieu ajunge ziarist de mare clasă, o conștiință a vremii sale. După ucenicia la Toulouse vine la Paris și va lucra ca ziarist la Palatul Undelor. Prietenia cu mai bătrînul coleg George, cu simpatica ziaristă Helene, plină de viață și situațiile profesionale prin care trece îi fortifică caracterul și conștiința nelăsîndu-l înghițit de *mlaștină*. În lumea-mlaștină descrisă în roman, Mathieu, George, Helene, Leily sunt adevărați colaci de salvare. Un aspect care dă credibilitate subiectului este că romancierul nu face din personajul său un erou de epos și cu atît mai puțin unul de tragedie. Prin biografia sa, Mathieu este liantul dintre palierele structurii compoziționale a romanului și factorul de coerență și coeziune a subiectului.

Pentru ca alegoria satirică să devină verosimilă autorul a renunțat la naratorul impersonal și a apelat la personajul narator, adică la persoana întîi, timpul prezent.

După cum s-a văzut subiectul nu e greu de rezumat, de pus în evidență ideatica romanului. Prin urmare importantă este identificarea acelor mijloace prin care acestea devin text literar capabil să transmită frămîntările, neliniștile, întrebările, căutările unei conștiințe.

Sub aspectul structurii compoziționale în text se pot identifica mai multe paliere: palierul personajului narator cu activitate ziaristică în Palatul Undelor; palierul vocilor, vîrstelor interioare; palierul Agenției mediatice. Fiecare palier își are nuanțele sale stilistice. În palierul relațiilor umane și profesionale dintre Mathieu, George, Helene, comunicarea (stilul) este naturală, colocvială; cînd Mathieu și George discută și analizează lumea stilul devine grav, analitic, la obiect. În paginile rezervate Agenției mediatice scriitorul se folosește cu meșteșug de limba de lemn a politicianului și propagandei; în calupul de capitole “Tentativa de intrare în contact cu o ființă interioară” scriitorul trece la un stil meditativ și interogativ-iscoditor concretizat scriptic în dialog imaginat, scrisoare, parabolă. În paginile despre Agenția mediatică și Declarația șobolanilor prozatorul utilizează un stil emfatic, fals solemn care îi susține satira, respectiv, alegoria.

Un punct forte al alegoriei satirice din distopia lui Vișniec este realizarea personajului, Șobolanul. Mai întîi este folosit cuvîntul șobolan într-un context cotidian; urmează apoi prezența fizică, “la vedere” a animăluțului și, în sfîrșit, spre finalul poveștii apare șobolanul în postura de personaj creat după toate cerințele ficțiunii literare. “Declarația de Intenție a Șobolanilor către Specia Umană” (cap.61) este punctul înalt al alegoriei. Capitolul trebuie nu citit, ci recitit. Un comentariu detaliat, inerent însoțit de lungi citate, ar fi superfluu. De aceea mă rezum la a extrage cîteva propoziții: “Omul a evoluat în spiritul individualismului absolut; “considerăm că scenariul creierului individual a fost o catastrofă pentru planetă”; “Indivizii de tip hominid nu încetează, de cînd a ales această cale, să se ucidă între ei și să extermineze și celelalte forme de viață de pe planetă”; “Creierul comun evită fărîmțarea emoțională și comportamentală” numai

creierul unic și singurul centru de decizie asigură evitarea risipirii existenței ontologice și metafizice”.

Cu toată varietatea tehnicilor literare (relatarea la persoana întâi, remorarea, dialogul fictiv, scrisoarea, mișcarea în spațiu). *Dezordinea preventivă* rămîne un roman non epic. Mai e de semnalat sutura, parțial reușită, dintre scriitura jurnalistică și cea eseistică. Lipsa epicului este compensată de cîteva secvențe hilare și absurde. De exemplu, secvența în care preotul (biserica) sfințește, binecuvîntează armele cu care cele două tabere adverse urmează să seucidă; desacralizarea, coborîrea în derizoriu a Divinității și punerea în locul ei a unor noi idoli cum ar fi *Capitalul* lui Marx. Structura ideatică și caracterul alegoric al satirei sunt susținute de o serie de simboluri și metafore și mici parabole. E suficient să le enumerăm: strada și traversarea ei, gara, Palatul Undelor, subteranele Parisului, mlaștina, parabola oilor, a constructorului de avioane care mereu rămîn la sol. În această satiră ironia este la ea acasă: “Mii de tineri transformați în vandali au atacat ieri noapte toate magazinele din cartierul londonez Totteham, cu excepția librăriei din care au considerat că nu au ce fura.”; “Moaștele Sfintei Tereza cu domiciliu stabil la catedrala de la Lisieux pleacă într-un turneu prin Marea Britanie”. În barca satirei i se face loc și Vaticanului care “nu exclude existența unor ființe extraterestre” și compatibilitatea între credința în Dumnezeu și extraterestrii, iar Directorul relațiilor externe al Vaticanului susține existența unei planete locuită de ființe care n-au comis păcatul originar. Din arsenalul satirei face parte și absurdul (cap. 26).

Finalul parabolic (cursul de poezie ținut de tînăra Leily, gara din care poți pleca în direcția dorită, iubirea dintre Mathieu și Leily) sugerează speranța că umanitatea se poate elibera din mlaștina care o amenință cu înghițitul.

Dincolo de posibilele modele, de la satira iluministă la celebrele distopii din veacul XX, de neocolit într-o lume aflată în proces de globalizare, rămîne contribuția scriitorului la menținerea vitalității speciei căreia unii i-au prorocit moartea inevitabilă mai ales după prăbușirea comunismului.

Și totuși, sufragiul meu îl dau romanului precedent al lui Matei Vișniec, *Domnul K eliberat*.